

Myydään vähiten tarjoavalle

Moni puoli-orpo, orpo tai muuten vanhempiensa hoivaa vaille jäänyt lapsi joutui 1900-luvun alkupuolella sananmukaisesti huutolaislapsen asemaan.

TEKSTI ULLA MAJJA VILMI

Loppukesästä 2009 asikkalalainen Jouko Halmekoski kuuli radiosta aamu-hartauden, joka pyysytti hänet miettimään huutolaisia ja heidän elämänvaihteitaan.

– Huutolaispojan saama leima nappasi minua sisikunnasta, sillä olen itse sota-orpo. Muistan, että olin äidin kanssa kerran kerjuulla. Sotalesken eläke ei riittänyt, ja ruoka alkoi loppua.

Halmekosken tuttavapiiristä löytyi myös mies, joka oli lapsena huutolaisena. Hänen kanssaan keskusteltuaan Halmekoski vakuuttui siitä, että käsillä alkoivat olla viimeiset hetket kerätä huutolaislasten kokemuksia ja tehdä niistä kirja.

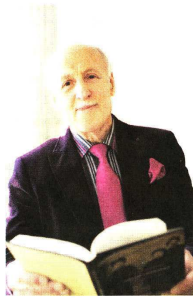
Jouko Halmekoski kertoi hankkeestaan lehtien yleisöosastojen kautta. Hän sai 70 yhteydenottoa huutolaisena olleilta tai heidän jälkeläisiltään eri puolilta maata. Elämäntarinoita 25 oli niin kattavia, että niistä saattoi laatia lukun kirjaan *Orjamarkkinat. Huutolaislasten kotioltoja Suomessa* (Ajatus Kirjat Gummerus 2011).

– Kolmeitoista ihmistä kertoo kirjassa itse omista vaiheistaan. Heistä kolme on elinyt kuolla aineiston keräämisen jälkeen.

Kaikki eivät halunneet kertoa elämäntarinaa omalla nimellä, ja niinpä kirjassa ei käytetä oikeita nimiä.

Kotiolot olivat köyhiä
Halmekoski keskittyi huutolaislapsiin. 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alun Suomessa huutolaisina oli lasten lisäksi myös vammaisia ja vanhuksia, joiden elatus ei järjestynyt muuten.

Huutokaupan tapaisessa tilaisuudessa kunta antoi huoltoa tarvitsevan lapsen huutolaiseksi taloon, joka teki halvimman tarjouksen tämän ylläp-

Jouko Halmekoski keräsi huutolaislasten tarinoita kirjaksi.

tämiseen.

– Huutokaupat ja huutolaisnimitys kiellettiin vuoden 1923 alussa voimaan astuneella lailla. Silti vanha käytäntö jatkui monin paikoin vielä seuraavalla vuosikymmenellä. Yksi kirjain kertojista muistaa huutokauppailanteen, jossa hänet ja hänen kolme sisarustaan myytiin vuonna 1935.

Huutolaisiksi nuorten lasten kotiolot olivat köyhiä.

– Jos perheen lapsiluku oli 15–16, ei kaikkia pystytty elättämään. Vanhimmas päästä lapsista tuli huutolaisia. Jos vanhemmat tai toinen heistä kuoli, oli usein edessä kodin menetys. Jon-

MARJA LEHTINEN/REBLIS

kun isä vain lähti, jossakin tapauksissa Amerikkaan tai Venäjälle. Myös äiti saattoi hylätä lapsensa.

Huutolaisissa on paljon lehtolapsia, siis yksinäisille äideille syntyneitä lapsia, aikana jolloin nykyajan raskauden ehkäisyvälineitä ei osattu edes kuvitella.

– Prikatyön oli mahdollista huoletta lapsestaan jonkin aikaa, mutta viimeistään tämän tulleessa kouluikään tilanteesta tuli hankala. Surkeus oli suurin, kun lapsi syntyi isännän tai talon vanhimman pojan ottamasta oikeudesta käyttää hyväksi palkollistaan.

Syötävää sai, jos sitä sattui jäämään

Huutolaispaikasta sovittiin vuodeksi kerrallaan.

– Jossain vaiheessa alettiin suosittelua, että etenkin jos lapsi on sukulaisten talossa, hänet otettaisiin sinne seuraavaksi vuodeksi, kertoo Halmekoski.

Huutolaisuus saattoi kestää muutamista vuosista kahdeksaan vuoteen. Jotkut kunnat huolettivat lapsista 12-vuotiaiksi, toiset 15-vuotiaiksi asti. Viimeistään silloin ihmisen aiottiin kykenevän huolettimeen itse itseään.

– Huutolaispaikkojen laatu vaihteli suuresti. Joskus vielä köyhempi perhe otti huutolaisen saadakseen kunnan avustusta. Monessa paikassa huutolainen söi erikseen kuin talon muu väki ja sitä mitä sattui jäämään, tähteitä ja perunankuoria. Joku huutolainen

Raitapaivainen huutolaispoika Eetu takarivissä 1920-luvun kuvassa. Edessä talon muhkeavikainen isänsä. Lottaporukka on tullut retkelle.

yllätettiin sianruokaämpäritä. Muuan poika joutui käymään kerjuulla, vaikka hänelle olisi kuulunut kunnan ruoka ja muona.

Vaatteet ja vaatehuolto olivat myös usein retuperällä.

– Oli tavallista, että syyskuurassa

lämmitettiin paljain jaloin. Jalvoja voitiin lämmitellä pissalammikossa. Nukkumapaikkana saattoi olla milloin mikäkin: matto, hevosloimi tai höyläpenkki kirjat päanaluksena. Jotkut joutuivat mukkumaan kylmissä uikoraennuksissa. Joskus naapuri toi

lämmikkeeksi lammavällyn.

– Isäni jäi 4-vuotiaana orvoksi isäntään ja 10-vuotiaana äidistään. Silloin elettiin vuotta 1912. Hän pääsi hyvään taloon. Hän sai jatkaa kansakoulua, kunhan hoiti talon hevoset aamuin illoin. Hän vakuutti, ettei se, että aamulla herätettiin jo kolmen neljän aikoihin, tuntunut pahalta. Loma-aikoina hänen piti olla hakotukilla pilkkomassa hakoja kuivikkeiksi eläimille.

Kansakoulun päästötodistuksensa avulla Lauri sai työpaikan rauteiltä. Jouko Halmekosken mukaan 1900-luvun alkupuolella kansakoulun päästötodistus oli suunnilleen yhtä arvokas kuin ylioppilastodistus nykyään. Ikänsä opiskelua harrastanut Lauri Salonen oli eläkkeelle jäädessään ylironduktööri.

Lauria kaksi vuotta nuorempi veli oli toisessa talossa. Hän ei päässyt kouluun eikä saanut edes tarpeeksi ruokaa.

– Isän huutolaispaikka oli hyvä vielä jälkikäteenkin. Sodan aikana perheemme asui Porvoossa, ja kun näikähukasi, saatoimme mennä syömään isän kasvattotiini Orimattilaan. Ehkä isäni kohteluun vaikutti se, ettei ta-

Surkeus oli suurin, kun lapsi syntyi isännän tai talon vanhimman pojan ottamasta oikeudesta käyttää hyväksi palkollistaan.

llessa ollut hänen lisäksi muita lapsia kuin yksi kasvattitytär.

Parhaimmillaan oppi monenlaista

Salonen samoin kuin aikuisikänsä Joensuuassa asuneen Kalle Heiskanen tarinat eivät ehtineet Halmekosken kirjaan. Heiskanen oli juuri menossa koulun, kun hänen kottailonsa pakohuutokaupattiin 1933.

– Muistan, että isäni kysyi kruununvoudilla, miten perheen käy, kun talo myydään. Kruununvoudin mielestä se oli kokonaan toinen asia. Lain mukaan olisi silloinkin valtion pitänyt lunastaa suuren perheen koti.

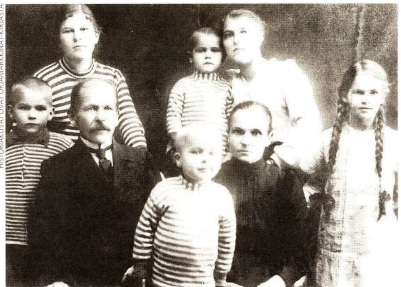
Kymmenlapsisen perheen kaksi vanhinta lasta oli jo omillaan. Nuorimmat neljä muuttivat vanhempien mukana, mutta keskimmaiset neljä sijoitettiin eri taloihin.

– Ikävistä vaiheista huolimatta olemme me lapset tulleet toimeen ihan kohtalaisesti. Silloin aikoinaan sain olla samassa talossa vielä vuoden kansakouluun päälle. Sain siellä monipuolista elämäkokemusta, talon isäntä oli yhtä lailla suutari, rakensuomies ja valokuvaaja. Ohjaukset ja ankaruus, mutta ei minua kuritettua fyysisesti.

– Ikävänä asiana muistan sen, että kun kerran kysyin lupaa käydä vanhempieni luona, se kiellettiin. Vanhempien koti oli silloin aika lähellä. Myöhemmin sain kyllä pitää yhteyttä perheeseeni.

Sitten kun keväällä 1940 kaikki joutuivat lähtemään evakokoon, Kalle Heiskanen pääsi takaisin perheensä pariin.

Huutolaisuus oli siis aikansa sosiaalihuoltoa. Jouko Halmekoski kertoo halunneensa antaa kirjallaan ”äänen rahan perustuvan ihmiskaupan suomalaisille lapsihetkille ja heidän jälkeläisilleen”. Ajatus herättää jälkipolvi-dintoja, kuten vaikkapa: Missä määrin nykyäikana huostaan otetu ja sijoitetut lapset ovat ihmiskaupan uhreja – rahaa siinäkin liikkua? »

Perhekuussa oleva Jussi-isä on omennut vaatteen lapsilleen. Hänet myytiin pienenä muun muassa räätäliä.

Esteri huutolaiskotiinsa kasvatettiin viereisen kuvan poika on myös kasvatti.

Nelivuotias Valto äitinsä kanssa samana kesänä, jolloin hänet äidin sairastuttua myytiin.

Monessa paikassa huutolainen söi erikseen kuin talon muu väki ja sitä mitä sattui jäämään, tähteitä ja perunankuoria.